

ÚTMUTATÓ A KOMMUNIKATÍV FEJLŐDÉSI ADATTÁR 3. (KOFA-3) FELVÉTELÉHEZ ÉS ÉRTÉKELÉSÉHEZ

Kas Bence^{1,2}, Lőrík József²

1 MTA Nyelvtudományi Intézet

2 ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar GYMRI Logopédiai Szakcsoport

***

A harmadik életévüket betöltött gyerekek nyelvfejlődési szűrésének javasolt módszere a MacArthur-Bates Communicative Development Inventory-III. (Dale, Reznick, Thal & Marchman, 2001) magyar változata, a Kommunikatív Fejlődési Adattár-3 (KOFA-3) kérdőíves eljárás (Kas, Lőrík & Bertalan, előkészületben). Ez az útmutató az eljárás felvételének, értékelésének, és az adatok felhasználásának módját rögzíti.

***

1. A KOFA-3 felépítése

A KOFA-3 szülő által kitöltendő kérdőíves eljárás, a **gyerekek nyelvi fejlettségéről tehát a szüleik előre strukturált, írásos beszámolóján keresztül szerzünk információt** az elsődleges szűrés során. Validitási vizsgálataink szerint a teszt kitöltése során a szülők többsége megbízható, érvényes adatokat szolgáltat. A teszt két oldalon át tartalmaz kérdéseket a szűrésben részt vevő gyerek nyelvi fejlettségére vonatkozóan. Az eljárás öt részre tagolódik:

- Szókincs
- Mondatok
- Nyelvhasználat
- Példamondatok
- Kis hibák

A *Szókincs* szekció egy 124 elemű szólistát tartalmaz, melyben a szülő bejelöli a gyereke által expresszíven használt (kimondott) szavakat. Ez a lista úgy lett összeállítva, hogy egyaránt tartalmaz a háromévesek beszédében gyakrabban, illetve ritkábban megjelenő szavakat. Ennek célja az, hogy a szülő válaszai alapján differenciálható legyen az életkornak megfelelő, illetve az attól elmaradó szókincsfejlettség. E rész végén a szülő választ ad arra a kérdésre is, hogy szokott-e már a gyereke több szóból álló közléseket használni. Nemleges válasz esetén a kérdőív további részeit nem kell kitölteni. Hangsúlyozzuk, hogy hároméves korban az e kérdésre adott „*Még nem*” válasz egyértelműen **a gyerek nyelvfejlődési késésére utaló jel**, hiszen a több szóból álló közlések megjelenését kétéves kortól várjuk el.

A *Mondatok* szekcióban a szülő mondatpárok tagjai közül kell, hogy kiválassza a gyereke beszédére leginkább jellemző, arra legjobban hasonlító változatot, pl. *Vauvau inni / A kutya iszik*. Ez a rész a gyerekre jellemző mondatalkotási színvonalat, továbbá a nyelvi fejlettséget jelző tipikus hibák előfordulását méri fel.

A *Nyelvhasználat* részben a gyerek verbális kommunikációjára, általános megértésére irányuló eldöntendő kérdésekre ad választ a szülő. E rész alapján a szókincsen és a mondatalkotáson túl a globális kommunikációs szokások, a kommunikáció színvonala mérhető fel.

A *Példamondatok* részben a gyerek által mostanában mondott három leghosszabb mondat **szó szerinti** lejegyzését kérjük a szülőtől. Ennek alapján a mondatalkotás fejlettségét mérhetjük fel, illetve vethetjük össze a *Mondatok* és a *Nyelvhasználat* részben kapott adatokkal. Módunk van a kapott mondatok minőségi elemzésére is, pl. átlagos mondathossz kiszámítására (szavakban vagy morfémákban).

A *Kis hibák* részben a hároméves korban már elvárt morfológiai produktivitás jeleire kérdezzük. Ennek az életkornak a tipikus jellemzője, hogy a gyerekek önállóan kezdik alkalmazni a ragozási szabályokat, melynek következtében a kivételes alakok esetében olykor túláltalánosítási hibákat követnek el, pl. *mutatja* helyett *mutati*, *oroszlánt* helyett *oroszlánót*, *majmok* helyett *majmokok* stb. alakokat használnak. Ez a jelenség hároméves korban pozitív fejleményként értékelendő, fontos folyamata a tipikus ütemben zajló nyelvelsajátításnak.

2. A KOFA-3 felvétele

A KOFA-3 kérdőívet a logopédus az óvodai beszoktatás vagy az azt megelőző óvodai tájékoztató értekezlet során – alkalmasint az óvodapedagógus közvetítésével – szóbeli és írásbeli tájékoztatás kíséretében adja át a szülőnek. A kérdőív kitöltésére a lehető legrövidebb, egy hétvégét is magába foglaló időtartam áll rendelkezésre (3-7 nap). A visszakapott kérdőíveket ellenőrizzük, hiányzó adatok esetén kérjük a kérdőív kiegészítését. Abban az esetben, ha a szülő bármely okból akadályoztatva van a kérdőív önálló értelmezésében és a megfelelő minőségű adatszolgáltatásban, a KOFA-3 **interjú** formájában, azaz személyes kikérdezés útján is felvehető, ez esetben a logopédus jegyzi le az adatokat.

3. A KOFA-3 pontozása

A visszakapott kérdőíveket a logopédus értékeli a KOFA-3 tájékoztató normái és értékelési kritériumai szerint. A teszt pontozása a következőképpen történik.

- A *Szókincs* szekcióban minden megjelölt szó 1 pontot ér, a kihagyott szavakra nem adunk pontot. Összesen tehát **124 pont adható**. A több szóból álló mondatokra irányuló kérdést nem pontozzuk.
- A *Mondatok* szekcióban mondatpáronként adunk 0 vagy 1 pontot. A mondatpárok tagjai közül a felső (első) mondat megjelölése esetén 0 pontot, az alsó (második) mondat megjelölése esetén 1 pontot adunk. Tehát például az 5. mondatpár első tagja (*Vauvau inni*) 0 pont, a második tagja (*A kutya iszik*) 1 pont. Összesen **12 pont adható** e részben.
- A *Nyelvhasználat* részben az egyes kérdésekre adott IGEN válasz 1 pontot ér, a NEM válasz 0 pontot. Összesen **14 pont adható** e szekcióban.
- A *Példamondatok* és a *Kis hibák* szekciókat a szűrés során **nem értékeljük számszerűen**. Az itt kapott adatokat ellenőrzés céljából érdemes összevetni a korábbi szekciók adataival. A szülő által lejegyzett példamondatok minőségileg meg kell, hogy feleljenek a *Mondatok* szekcióban tapasztaltakkal. A kérdőíves adat megbízhatóságát megkérdőjelezi, ha a szülő a *Szókincs* szekció végén azt jelzi, gyereke gyakran használ több szóból álló mondatokat, de mégsem jegyez fel ennek megfelelően fejlett közléseket a *Példamondatok* részhez, illetve ha kihagyja ezt a részt.

A kérdőíven szándékosan nincs a pontok összesítésére szolgáló hely. Ennek oka az, hogy a szülőt befolyásolhatja a kitöltésben, ha már ekkor tudja, hogy válaszait összesítjük és számszerűen értékeljük. Ezt elkerülendő az egyes szekciók pontozásakor kapott pontszámokat egyszerűen a szekció címe mellé írjuk a lap jobb oldalán.

4. A pontszámok értelmezése és a szűrési eredmény

Az egyes szekciókban kapott pontszámokat a KOFA-3-mal 1424 főnyi, 2;0 – 4;2 éves kor közötti gyerekek bevonásával végzett normatív adatgyűjtés alapján előállított referenciaértékekhez viszonyítva értékeljük. A normatív adatokat az 1. táblázat mutatja.

1. táblázat. A KOFA-3 Szókincs, Mondatok és Nyelvhasználat szekcióiban kapott pontszámok átlag- és szórásértékei életkori csoportonként

Életkor (év;hó)	Létszám	Szókincs átlag (szórás)	Mondatok átlag (szórás)	Nyelvhasználat átlag (szórás)
2;0 – 2;2	23	50,78 (33,71)	6,61 (4,28)	4,91 (3,27)
2;3 – 2;5	56	59,68 (33,63)	8,00 (4,07)	6,48 (4,08)
2;6 – 2;8	127	70,74 (34,60)	8,30 (4,13)	7,40 (3,72)
2;9 – 2;11	175	77,94 (33,93)	9,67 (3,71)	8,35 (3,53)
3;0 – 3;2	224	91,62 (29,01)	10,64 (2,94)	10,25 (2,98)
3;3 – 3;5	371	95,48 (29,16)	10,65 (2,78)	10,79 (3,05)
3;6 – 3;8	265	97,38 (27,05)	10,94 (2,57)	11,07 (3,01)
3;9 – 3;11	109	101,82 (26,22)	10,90 (2,74)	11,44 (3,13)
4;0 – 4;2	74	105,12 (19,73)	11,36 (1,82)	12,08 (2,19)

A szűrés során az 1. táblázat adataiból kiszámított határértékeket használjuk kritériumként. Minden korcsoportban a három számszerűen értékelt szekció (*Szókincs, Mondatok, Nyelvhasználat*) átlagpontszámából kivontuk a szórás értékének 1,25-szeresét. Így kapjuk meg azt a statisztikai értéket, mely a pontszámok normál (vagy közép-) tartományának alsó határát jelzi korcsoportonként és szekciónként, a szűrés céljainak megfelelően. A normál tartomány alsó határát jelző statisztikai értékeket a 2. táblázat tartalmazza.

2. táblázat. A KOFA-3 Szókincs, Mondatok és Nyelvhasználat szekcióiban kapott pontszámok normál tartományának alsó határértékei korcsoportonként

Életkor (év;hó)	Szókincs	Mondatok	Nyelvhasználat
2;0 – 2;2	8,64	1,26	0,83
2;3 – 2;5	17,64	2,92	1,39
2;6 – 2;8	27,50	3,14	2,75
2;9 – 2;11	35,53	5,03	3,94
3;0 – 3;2	55,36	6,97	6,52
3;3 – 3;5	59,03	7,17	6,98
3;6 – 3;8	63,57	7,72	7,31
3;9 – 3;11	69,04	7,47	7,53
4;0 – 4;2	80,46	9,09	9,35

A 2. táblázat értékeit a következőképpen használjuk a kérdőív értékelésekor. A felmérendő gyerek Szókincs, Mondatok, illetve Nyelvhasználat szekciókban kapott pontszámait összehasonlítjuk az életkorának (betöltött év;hó) megfelelő **negyedévenkénti** korcsoportához tartozó rubrikában található értékkel. Ha a kérdőíven szereplő érték a 2. táblázat megfelelő rubrikájában levő értéknél magasabb, az normál (tipikus) tartományba eső fejlettséget jelez. Ha a kérdőíven szereplő érték a 2. táblázat megfelelő rubrikájában levő értéknél alacsonyabb, az nyelvi elmaradást jelez. Tehát például, ha egy 3;1 korú (azaz betöltött három éves és egy hónapos)

gyerek *Szókincs*-pontszáma 49 pont, ez alacsonyabb, mint a 3;0 – 3;2 korcsoport alsó határértékeként megjelölt 55,36, így ez a pontszám a normál tartomány alsó határa alá eső, **nyelvi elmaradást jelző érték**.

Minden gyerek esetében elvégezzük a kapott pontszámok összevetését a 2. táblázat kritériumértékeivel, mindhárom szekcióra nézve. Bár a különböző szekciók eredménye között magas a korreláció, egy adott gyerek pontszámai nem feltétlenül esnek a kritériumérték alá **mindhárom** szekcióban. A nyelvi elmaradásnak számos különböző formája létezik. Egyes gyerekeknél az elmaradás főként a **szókincs** területén mutatkozik meg. Más gyerekeknél a szavak elsajátítása nem mutat jelentős késést, de a **mondatalkotás** terén jelentős elmaradás tapasztalható, ők a *Mondatok* szekcióban mutatnak majd jelentős elmaradást. A három közül (*Szókincs*, *Mondatok*, illetve *Nyelvhasználat*) **bármelyik szekcióban** kapott alacsony pontszám **nyelvfejlődési elmaradást jelez**, és ennél fogva **szükségessé teszi a logopédiai ellátásba való bevonást**.

A szűrés eredményéről a logopédus a szülők igényei szerint szóbeli tájékoztatást ad. **A szűrés eredménye lehet**

- (i) **tipikus nyelvi fejlettség,**
- (ii) **nyelvfejlődési késés.**

Szakirodalmi adatok alapján 3 éves korban a gyerekek 15-25%-ánál várható nyelvi késés. Az 1. táblázatban bemutatott saját mintánkban a *Szókincs* szekcióban a határérték alatt alatti pontszámot mutató gyerekek aránya a hároméves kor alatti korcsoportokban 13-16%, a hároméves kor fölötti korcsoportokban 10-11%. Ezt az arányt némileg növeli a másik két szekcióban alulteljesítő, de tipikus szókincsfejlettséget mutató gyerekek aránya.

6. A szűrésre épülő további KOFA-vizsgálatok kiválasztása

A szűrés elvégzését követő terápiás célú diagnosztikai folyamat javasolt további eszközei a *KOFA-1 (Szavak és gesztusok)* és *KOFA-2 (Szavak és mondatok)* eljárások. Mindkét eszköz alapelve a fentiekhez hasonló, tehát szülői kikérdezésen alapuló felmérés. A különbség az, hogy a *KOFA-1*, 2 hosszabb, részletesebb, feltáró jellegű diagnosztikai eszközként használható, ha egy gyerekről a nyelvfejlődési késés ténye a szűrés során kiderült.

A *KOFA-1 (Szavak és gesztusok)* az egyéves kor körüli, míg a *KOFA-2 (Szavak és mondatok)* a kétéves kor körüli gyerekek nyelvi fejlettségének felmérésére szolgál. A szűrés elvégzése után, a *KOFA-3* felvételekor kapott adatok alapján becsülhető meg, hogy a nyelvi késéssel kiszűrt gyerek nyelvi fejlettsége milyen szinten van. Fontos kérdés e szempontból, hogy a részben receptív nyelvi funkciókra vonatkozó *Nyelvhasználat* szekcióban feltett kérdésekre milyen választ adtak a szülők, illetve hogy a mondatalkotásra vonatkozó szekció (*Mondatok*) eredménye mit mutat.

Ha a szűrés során kiderült, hogy a gyerekek **receptív** (megértési) nyelvi elmaradása van, vagy még nem beszél mondatokban, az arra utal, hogy nyelvi fejlődése még nem érte el a kétéves tipikusan fejlődő gyerekek szintjét. Ez esetben a *KOFA-1* felvételét javasoljuk. Ha a kiszűrt gyerek már mondatokban beszél, és a *KOFA-3 Szókincs* szekciójában a kétéves gyerekek átlagához hasonló értéket ért el (az 1. táblázat adataihoz viszonyítva), akkor a *KOFA-2* felvételét javasoljuk a szókincs összetételének felméréséhez, mellyel a nyelvi képességfejlesztő terápiát készíthetjük elő.

Hivatkozások

Dale, P. S., Reznick, J. S., Thal, D. J., & Marchman, V. A. (2001). *A parent report measure of language development for three-year-olds*. Unpublished manuscript, University of Missouri–Columbia.

Kas B., Lórik J. & Bertalan R. (előkészületben) A nyelvi-kommunikációs fejlettség felmérése hároméves korban: új adatok és gyakorlati lehetőségek. *Logopédia* 2016/1.